

## НОВА ПРАЦЯ ПРИСВЯЧЕНА ДОСЛІДЖЕННЮ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ РУМУНІВ І МОЛДАВАН БУКОВИНИ

[Рецензія на книгу Мойсей А.А. Аграрні звичаї та обряди у народному календарі східнороманського населення Буковини / Антоній Мойсей. – Чернівці: ТОВ "Друк-Арт", 2010. – 304 с.: 36 іл.]

Одне з важливих теоретичних і практичних завдань сучасної етнографічної науки є дослідження міжетнічних процесів, що проходять на території етнічного прикордоння. Саме гармонізація міжетнічних стосунків на українських пограниччях, підтримання державою культури міжетнічного спілкування є запорукою демократичного розвитку країни. До таких міжетнічних процесів відносяться і українсько-румунсько-молдавські етнокультурні взаємостосунки на території Буковини. В основі рецензованої праці лежить порівняльна характеристика основних елементів народного календаря східнороманського та українського населення Буковини. У ній зроблена також спроба вивчити процеси етнокультурної ідентичності корінних етносів Буковини. З цього приводу варто зазначити, що в Україні існує вкрай мала кількість студій з етнічної компаративістики. Проблема етнічних кордонів стала об'єктом дослідження таких сучасних етнологів, як В.Наулко, В.Борисенко, О.Курочкін та ін. Дослідженню складових етнокультурної ідентифікації населення Буковини присвячених і декілька наукових робіт Антонія Мойсея, що передують рецензованій монографії.

Антоній Мойсей у 2005 р. захистив дисертацію на здобуття кандидата історичних наук з спеціальності "Етнологія". Наразі перебуває на посаді доцента кафедри етнології, античної та середньовічної історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Рецензована праця являється другою частиною студій у галузі народного календаря, розпочатих у попередній книзі автора "Магія та мантика у народному календарі східнороманського населення Буковини" (2008 р.) у рамках написання дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук.

Виклад матеріалу про народний календар починається з розділу "Регламентація часу та структура народного календаря", в якому досліджені просторові і часові уявлення у традиційному світогляді, річний цикл календарних свят, структурні елементи народного календаря (культ води, вогню, рослинності, померлих). У ньому подані вірування та ритуали, що мають календарну прив'язку або приурочені до перехідних свят (Вербна неділя, Великдень, Зелені свята та ін.). Про скрупульозність дослідження свідчить аналіз посвячувальних ритуалів молоді. В його основі лежать результати джерельних та польових матеріалів з 18 румуномовних сіл Буковини. Прискіпливому аналізу підданий цикл поминальних днів у народному календарі східнороманського населення Буковини. Зокрема, детально вивчений комплекс ритуальних елементів: роздавання помани; страви призначені для покійника, звичай відвідування могил, проведення поминок, розпалення ритуальних багать, заборони під час поминальних днів, звичай виготовляти поминальне деревце тощо.

У наступних двох розділах роботи розглядаються скотарський та землеробський календарі. Автор знайомить читача з традицією вшанування скотарських та землеробських свят, ритуалами у виконанні чабана, антидемонічними ритуалами та оберегами спрямованими на захист домашньої худоби від злих сил та хижих звірів, обрядовими діями для забезпечення приплоду худоби, захисту свійських тварин від змій, різних хвороб (заборони працювати у скотарські дні, звичай святкового годування худоби тощо). Вивчена у книзі також традиція

вшанування народного культу святих-покровителів хижих звірів (св. Петро, Андрій, Тріф, Філіп, Георгій та ін.). Серед комплексу землеробських обрядів проаналізовані ті, що пов'язані з початком польових робіт (перший вихід з плугом), сівби, завершення жнив та збору врожаю, спрямовані на забезпечення захисту врожаю від різних шкідників, від птахів, на забезпечення родючості неплодних дерев, заклинання врожаю (колядницькі обходи) тощо.

Окремий розділ книги присвячений драматичним обрядам різдвяно-новорічного циклу. Серед них автор виділив обряди, в яких зоо- та антропоморфні персонажі походять з архаїчної давнини (*коза, коник, ведмідь, бугай, олень, весілля, Маланка* та ін.); народні драми, головними героями яких є казкові та міфологічні персонажі (*Фет Фрумос, Мерцішор, рік (12 сестер)* та ін.); історичні народні драми XVII – XX ст. (гайдуцькі народні вистави: *Банда Бужора, Пеуна, Груї, Жояна, Кодряну; Константин Бринковяну; турки* та ін.) та обряди з сучасним сюжетом і дійовими особами. Важливо зауважити, що автор під час висвітлення обряду *Маланки* у румунів і молдаван Буковини підтвердив положення про те, що саме на території даної етнографічної зони відбувається процес поступової деградації обряду за вектором північ-південь. Зокрема, на основі етнографічного картографування обряду визначений нижній кордон ареалу розповсюдження терміну.

Науковий інтерес представляє таблиця, яка розміщена в останньому розділі монографії "Порівняльна характеристика основних аспектів народного календаря східнороманського та українського населення Буковини" (основна румунська територія – румуни і молдавани Буковини – українці Буковини – основна українська територія). Ця таблиця, як результат багаторічної скрупульозної роботи автора якнайкраще ілюструє процес акультурації у прикордонній смузі двох цивілізацій – східнослов'янської і східнороманської.

Картографування та типологізація інформації про народний календар здійснені на основі даних з понад 295 українських та румуномовних сіл Буковини, зокрема румуномовних Чернівецької області – 65; румунських Сучавського повіту – 142; українських Чернівецької області – 79; українських Сучавського повіту – 9. Вражає також солідність джерельної бази: писемні джерела XV – першої половини XIX ст.; матеріали архівно-музейних установ України, Румунії, Республіки Молдова, що належать до другої половини XVIII – XIX ст.; відповіді на етнографічні анкети; етнографічні антології, монографії сіл та роботи, присвячені етнографічним зонам Буковини (XX – початок XXI ст.). Однак, одним з важливих джерел, на якій ґрунтується робота є інформація, зібрана під час етнографічних експедицій під керівництвом автора у період 1997 – 2009 рр., а також за допомогою студентів у рамках конкурсів наукових робіт. Продовжуючи поширену європейську практику вивчення еволюції обрядів шляхом повторних досліджень, здійснених науковцями попередніх епох, автором були ініційовані етнографічні експедиції до низки румуномовних сіл Чернівецької області та Сучавського повіту (*Купка, Магала, Марджіня, Йорданешти, Ропча, Красноільськ* та ін.) з метою фіксації наявності описаних румунськими дослідниками XIX – першої половини XX ст. (С.Ф.Маріаном, Є.Нікуліце-Воронкою та ін. дослідниками) календарних звичаїв та обрядів, а також визначення рівня трансформаційних змін (у структурі проведення ритуалів, символіці та соціальній спрямованості). З метою компаративного аналізу з 2006-го по 2008 рік здійснено наукові експедиції, якими охоплено 8 українських та 3 румунські населені пункти Сучавського повіту Румунії. Під час збирання етнографічних матеріалів використано розроблену автором анкету для збору інформації з календарної обрядовості.

А.Мойсей наполегливо доводить унікальність Буковинської етнографічної зони, яка, на його думку, має один з найкращих рівнів збереження цілої низки унікальних давніх звичаїв та обрядів, збережених в традиційній обрядовості автохтонного населення: магічний ритуал похорону антропоморфної ляльки *калоян (похорон засухи)* з метою викликання дощу, рештки обряду *папаруда*, які вже зникли на інших румунських територіях; комплекс зимових драматичних обрядів українського та східнороманського населення Буковини, які за архаїчністю, феєричністю, та масовістю проведення є унікальними етнографічними явищами для України, Румунії та Республіки Молдови; дотепер тут можна зустріти ритуали дівочої та парубочої ініціації (як у румунів, так і в українців) тощо. У цьому контексті Антоній Мойсей наголошує на необхідності залучити до туристичного обігу Чернівецької області нові етнографічні об'єкти (сприяння розвитку етнографічного туризму у Чернівецькій області). За його твердженням

Буковина сьогодні може стати полігоном для експедиційних досліджень традиційної культури національних меншин України, вона може презентувати світу потужний потенціал унікальних різноетнічних традиційних культур, які мають право бути популяризовані як в масштабах України, так і за її межами.

Додатки, вміщені у роботі (ритуальні тексти та фото зимових драматичних обрядів та інших календарних аграрних ритуалів), можуть бути застосовані для підвищення кваліфікації представників туристичної індустрії Чернівецької області через тренінги та навчання, музейні експозиції, присвячені етнографічній спадщині Буковини. Сценарії календарних звичаїв та обрядів, вміщені у монографії, можна використати для організації етнографічних свят, конкурсів та вікторин, районних та обласних фестивалів, майстер-класів, постановки традиційних звичаїв та обрядів (для працівників будинків культури, народознавчих музеїв, відділів культури обласних і районних адміністрацій). Крім того, інформація та висновки, вміщені у монографії, можуть бути використані для написання теоретичних праць з етнографії Буковини та України, навчально-методичних посібників, навчальних програм загальних і спеціальних курсів з етнології, історії та краєзнавства. Варто зазначити, що матеріал, вміщений у даній роботі, став основою для читання автором студентам факультету історії, політології та міжнародних відносин ЧНУ імені Юрія Федьковича спеціальних курсів з етнографії Буковини.

Немає сумніву, що книга А.Мойсея представлятиме інтерес для широкого кола етнологів, істориків, краєзнавців, мовознавців, працівників музеїв та туристичної галузі.